

SZABÓ TIBOR

A politikai filozófia múltja, jelene és jövője

Lánczi András: A XX. század politikai filozófiája.

Bibor Kiadó, Miskolc, 1997.

Örvendetes jelenség, hogy az utóbbi időben egyre több publikáció jelenik meg nálunk a politikai filozófiáról. A ma már klasszikusnak számító Leo Strauss és Joseph Cropsey tollából született *A politikai filozófia története* című kétkötetes mű (Európa, 1994), valamint a *Politikai filozófiák enciklopédiája* (Kossuth, 1995), angolszász szerzők műve magyar nyelven való megjelentetése egyre sürgetőbbé tette hazai szerző jelentkezését e téren.

Lánczi András régebb óta foglalkozik a politikai filozófia hazai meggyökeresztetésének problémájával, s ennek a törekvésének már több szakmai fórumon is hangot adott. Most megjelent könyvében tematikus és történeti áttekintést ad a 20. századi politikai filozófia főbb kérdéseiről. A mű szándéka szerint sem kronológiai jellegű, hanem problémacentrikus. Az a kérdés foglalkoztatja a szerzőt, vajon mi is a politikai filozófia, mi is a modernség. Szerinte ugyanis a „jelen politikai filozófiájának a legnagyobb gondja a modernség, a modern tudat és a modern ember céljainak vizsgálata” (10. old.). A könyv első két fejezetében tudományos igénnyel elemzi egyrészt azt a problémát, hogy milyen lényeges pontokon tér el egymástól a premodern és a modern politikai filozófia, másrészt azt, hogy a klasszikus modern politikai filozófiától miben tér el a 20. századi. A kötet másik két fejezete inkább ismertető, informatív jellegű közléseket tartalmaz arról, hogyan fogja fel Lánczi András a legújabb politikai filozófusok munkásságának lényegét, és mely problémákat és kategóriákat lát benne érdekesnek. Igaz tehát, hogy jellegében teljesen eltér egymástól a két-két fejezet, mégis egységet alkot abban, hogy

a szerző bemutatja a politikai filozófia múltját, jelenét és jövőjét. A kötet így gazdag információkkal látja el az érdeklődő olvasót.

A szerző már az első két fejezetben sem rejti véka alá, hogy felfogását döntően befolyásolják az „amerikai politikai tapasztalat”, az amerikai politikai filozófia eredményei és személyiségei. Abban egyetérthetünk a szerzővel, hogy a 20. században az amerikai politikatudomány és politikai filozófia „többszörös módon is meghatározta a politikai filozófia mozgásterét” (11. old.). A könyvben azonban túlsúlyban van az angolszász liberális politikai filozófia bemutatása, ami annak a – szerintünk nagyon is vitatható – álláspontnak a következménye, amit Láncki András úgy fejez ki a kötet végén, hogy „a XX. század az amerikai szellem évszázada” (209. old.). Ennek a meggyőződésének köszönhető, hogy az *európai* politikai filozófia csak igen gyéren, nem igazi jelentőségének megfelelően van jelen a kötetben. Azt a véleményét is túlzottnak tartom, hogy a „politikai filozófia mint önálló tudományág soha sem létezett Magyarországon” (12. old.). Mint *önálló* tudományág még másutt sem régóta létezik, másrészt nagy hiányossága a kötetnek, hogy nem említi meg *Bibó István* nevét sem.

Láncki András figyelemre méltó megállapításokat tesz a premodern és a modern politikai gondolkodás különbségét illetően. A premodernnek „kultúroptimizmusát”, természetes értelmét a modernnekél a „szenvédélyek uralma” váltja föl. A hatalom vágya – mondja Hobbes alapján – „nem emberi gyengeség, erkölcsi hiba, hanem természetének alapja” (28. old.). Megváltozik a modernségben a szabadságról alkotott fogalmunk, nagy szerepet kap benne az eredetiség, valamint a gazdaság és a kultúra egymáshoz való viszonya.

A klasszikus modern politikai filozófián belül Láncki elkülönít egy pragmatikus és egy premodern gondolatokkal tarkított absztrakt, elméleti vonulatot. Köztük nagy vita és eltérés van az individualitás és közösségiség, a szellemi tökéletesség és a politikai cselekvés között. Ez utóbbi ma is kérdés: vajon összeillik-e a német életfilozófia és az amerikai pragmatizmus? Nyilvánvaló, hogy itt két egymással szöges ellentétben álló gondolkodásmódról, tendenciáról van szó.

A modernség idején elemzi a szerző a nagyobb és az igazán nagy filozófusok politikai filozófiáját. Wittgenstein és Lukács esetében annak hiányát, Heideggernél pedig visszakövetkeztet műveiből arra, vajon milyen is volt politikai filozófiája. A Heideggerre vonatkozó rész, tömörsége ellenére, *vége* a nemzetközi szakirodalomban általánosan elfogadott szinten és igen színvonalasan mutatja be Heidegger filozófiájának és politikai szimpátiáinak, antiszemitizmusának és náci-szimpátiájának jellegét. A Lukácsra vonatkozó rész viszont egyoldalú, mert a Budapesti Iskola némely képviselője nyomán haladva csak a *Történelem és osztálytudatot* tartja fontosnak. Utal ugyan *Az ész trónfosztására*, de nem elemzi Lukács késői filozófiai főművét, *A társadalmi lét ontológiáját*, amelyben igen lényeges megállapítások találhatók a politikai filozófia tárgyköréből. Elegendő csak a *Szisztematikus fejezetek* fontosabb kategóriáira (reprodukció, elidegenedés, eszmei tényező, szubjektív faktor stb.) utalni.

Lánczi András helyesen veti fel a politikai filozófia reneszánszának problémáját, amit a második világháború utánra tesz. Itt, a kötet második fejezetében tárgyalja a politikai filozófia ismeretelméleti és etikai megalapozásának kérdését, amely talán a kötet legszínvonalasabb része. A politikai filozófiát mint ismereti formát alapozta meg I. Berlin, akiről igen szép és helytálló képet rajzol a szerző, vagy K. Popper és F. A. Hayek. A politikai filozófia etikai megalapozását Leo Strauss és Eric Voegelin végezték el.

Nagy érdeme a kötetnek, hogy megismerteti az olvasót a legutóbbi évtizedek, sőt az utóbbi évek politikai filozófiával összefüggő vitáival, problematikájával. Bemutatja, hogy mind az ismeretelméletileg, mind az etikailag megalapozott politikai filozófia polemizál a pozitivistá tudományeszménnyel. Lánczi András a pozitívizmushoz sorolja – talán nem is ok nélkül – a politikatudomány csak leíró jellegű ágát, amelynek hazánkban szintén vannak képviselői.

Az 1970-es években a politikai filozófia – nem függetlenül az 1968-as diákmozgalmaktól – új szakaszba lépett. Világossá vált, hogy nem elegendő a politikai jelenségek, tények empirikus leírása, de ettől az időtől kezdve a politikai filozófiának már nincs többé szüksége megalapozásra, megáll önmagában is. Ezt a *jelent* John Rowles és Robert Nozick neve fémjelzi.

A kötet második két része szinte lexikonszerű, tankönyvszerű ismertetést adja a 20. századi politikai filozófiai iskoláknak és főbb képviselőiknek. Sajnos a szerző itt nem tudja kikerülni az ismétléseket, s bár igyekezik a már elmondottakat nem újra tárgyalni, mégis kénytelen ezzel az eszközzel élni. Ettől függetlenül szép leírásokat, mondhatnánk nyugodtan: kis esszéket talál itt az olvasó H. Arendtről, R. Aronról és a többi már említett, elsősorban angolszász liberális szerzőről. Ezen túl tárgyalja még a Frankfurter Iskola, a francia egzisztencializmus képviselőit (Sartre-ot és Camus-t), az új szerződéselméletek (különösen John Rowles) koncepcióját. A szerző is érzi, hogy a felsorolás nem teljes, és a 20. század politikai filozófusainak ismertetésére nem vállalkozhat e kötetben. Mentégeti is magát (174. old.). Az összkép ugyanis egyoldalúra sikerült. Úgy véljük, hogy az európai gondolkodók háttérbe szorulását semmi sem indokolja. Különösen feltűnő a *Latin-Európa* politikai filozófiájának a mellőzése. Nem hagyhatjuk említés nélkül Antonio Gramsci nevét, akiről halálának 60. évfordulóján az idén az egész világon úgy emlékeznek meg tudományos konferenciákon, mint a század egyik legjelentősebb politikai filozófusáról. A szerző meg sem említi a nagyhatású francia Georges Sorelt, és szinte teljesen hiányzik a nem liberális politikai filozófia, különösen a vallásos politikai filozófia. De vitatható a szerzőnek a feminizmusról és az ökológiáról alkotott véleménye is. Arról van ugyanis szó, hogy mindkét mozgalom bizonyos, éppen angolszász elképzelés szerint, az *applied philosophy*, az alkalmazott filozófia körébe tartozik, s nem fogalmak, hanem olyan mozgalmak, amelyeknek persze lehet politikai filozófiai jelentősége is, de specifikumuk, hogy olyan filozófiai-politikai-etikai problémákat vetnek fel, amelyekre teljesen újszerű választ kell adnia az elméletnek.

Mindezeket a problémákat a könyv vitathatatlan érdemei mellett azért tesszük szóvá, hogy azok – remélhetőleg egyre többen –, akik a politikai filozófiával foglalkoznak majd, lássák: a politikai filozófia olyan ígéretes és mindenképpen kutatandó tudományág, amelyben igen sok érdekes és eddig kevésbé vagy egyáltalán nem elemzett téma, probléma van. Láczi András érdeme, hogy megjelentette Magyarországon a politikai filozófiáról szóló első kézikönyvet, ami akár – a többi eddig lefordított és megjelentetett kötetrel együtt – a felsőoktatás számára is hasznos lehet. A politikai filozófia oktatására, az amerikai és az európai hagyományokat egyaránt felhasználva és adaptálva, egyre nagyobb szükség lenne itthon is.